

Cuprins

Abrevieri.....	XV
Partea I. Considerații introductive	1
Capitolul I. Precizări prealabile	3
Secțiunea 1. Interesul doctrinar și practic al demersului științific	3
§1. Interesul doctrinar	3
§2. Interesul practic	6
2.1. Bioetica. Concept și evoluție.....	7
2.2. Eutanasia.....	17
2.3. Pedepșa cu moartea.....	21
Secțiunea 2. Caracterul interdisciplinar al demersului științific ..	25
Capitolul II. Câteva explicații privind drepturile omului și cetățeanului	33
Secțiunea 1. Clarificări terminologice	33
Secțiunea 2. Delimitări constituționale.....	38
Secțiunea 3. Locul dreptului la viață, al dreptului la integritate fizică și al dreptului la integritate psihică în cadrul drepturilor omului	42
Partea a II-a. Dreptul la viață.....	47
Capitolul I. Identificarea și examinarea reglementărilor constituționale și legale, internaționale și interne, privind dreptul la viață.....	49
Secțiunea 1. Identificarea și examinarea reglementărilor privind dreptul la viață în principalele instrumente juridice internaționale	49
§1. Declarația universală a drepturilor omului (10 decembrie 1948).....	50
§2. Pactul Internațional privind drepturile civile și politice (1966).....	53
§3. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Roma, 4 mai 1950)	54

§4. Alte pacte și convenții internaționale	58
Secțiunea 2. Identificarea instituțiilor internaționale de protecție a dreptului la viață (Curtea Europeană a Drepturilor Omului; Curtea Penală Internațională; Tribunalul pentru Iugoslavia) ...	72
Secțiunea 3. Identificarea dispozițiilor constituționale străine privind dreptul la viață	80
Secțiunea 4. Identificarea dispozițiilor constituționale românești privind dreptul la viață.....	87
Secțiunea 5. Identificarea dispozițiilor penale și a celor din legi speciale românești privind dreptul la viață	99

Capitolul II. Studiu comparativ al doctrinei privitoare la dreptul la viață.....	111
Secțiunea 1. Conceptul de drept la viață în doctrina juridică străină	111
§1. Considerații generale privind dreptul la viață.....	111
§2. Conținutul conceptului de drept la viață și delimitări..	112
§3. Frontierele dreptului la viață.....	115
§4. Obligațiile pozitive ale statelor	118
§5. Limitări aduse dreptului la viață	121
Secțiunea 2. Conceptul de drept la viață în doctrina juridică românească.....	124
§1. Considerații generale privind dreptul la viață, conținut și delimitări.....	124
§2. Frontierele dreptului la viață.....	126
§3. Obligațiile pozitive ale statului	129
Secțiunea 3. Reflectarea conceptului de drept la viață în constituții și legislații	131
Secțiunea 4. Pedepsa cu moartea (examen teoretic)	138
§1. Privire de ansamblu asupra pedepsei în lume	138
§2. Argumente pro și contra.....	139
§3. Pedepsa cu moartea – tratament inuman sau degradant?.....	145
§4. Tendințe aboliționiste.....	148
§5. Terorismul – amenințare asimetrică la adresa securității societăților contemporane	152
Secțiunea 5. Eutanasia (examen teoretic)	154
Secțiunea 6. Transplantul de țesuturi și organe (examen teoretic)	163

Capitolul III. Examen teoretic al jurisprudenței	
privind dreptul la viață.....	169
Secțiunea 1. Jurisprudența instanțelor judecătorești românești	169
Secțiunea 2. Jurisprudența Curții Constituționale din România.....	171
Secțiunea 3. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului	175
§1. Frontierele vieții	175
§2. Obligațiile pozitive ale statului	179
§3. Limitări aduse dreptului la viață, conform articolului 2... ..	184
§4. Pedeapsa cu moartea	185
 Capitolul IV Propuneri de lege ferenda privind dreptul la viață.....	 189
 Partea a III-a. Dreptul la integritate fizică	 193
 Capitolul I Identificarea și examinarea reglementărilor constituționale și legale – internaționale și interne – privind dreptul la integritate fizică	 195
Secțiunea 1. Identificarea și examinarea reglementărilor privind dreptul la integritate fizică în principalele instrumente juridice internaționale.....	195
§1. Declarația Universală a Drepturilor Omului (10 decembrie 1948).....	196
§2. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Roma – 4 mai 1950).....	196
§3. Pactul internațional privitor la drepturile civile și politice (1966).....	197
§4. Alte pacte și convenții internaționale	198
§5. Identificarea instituțiilor internaționale de protecție a dreptului la integritate fizică.....	207
§6. Identificarea dispozițiilor constituționale străine privind dreptul la integritate fizică.....	210
Secțiunea 4. Identificarea dispozițiilor constituționale românești privind dreptul la integritate fizică	212
§1. Identificarea dispozițiilor penale și a celor din alte legi speciale românești privind dreptul la integritate fizică	215

Capitolul II. Studiu comparativ al doctrinei privitoare la dreptul la integritate fizică	220
Secțiunea 1. Conceptul de integritate fizică în doctrina juridică străină	220
§1. Are dreptul la integritate fizică un caracter absolut? ...	222
Secțiunea 2. Conceptul de tortură	225
Secțiunea 3. Conceptul de tratamente inumane și degradante ...	228
§1. Pedepsele inumane sau degradante	230
§2. Protejarea dreptului la integritate fizică prin intermediul dreptului la viață privată	233
§3. Obligațiile statului	234
§4. Expulzarea și extrădarea	239
§5. Terorismul și dreptul la integritate fizică	241
Secțiunea 4. Conceptul de drept la integritate fizică în doctrina juridică românească	244
Secțiunea 5. Reflectarea conceptului de integritate fizică în constituții și în legislații	246
Capitolul III. Examen teoretic al jurisprudenței privitoare la dreptul la integritate fizică	251
Secțiunea 1. Jurisprudența instanțelor judecătorești românești	251
Secțiunea 2. Jurisprudența Curții Constituționale din România	253
Secțiunea 3. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului	257
§1. Tortură	257
Cauze împotriva României	258
§2. Tratamente inumane și degradante	259
Cauze împotriva României	260
§3. Protejarea dreptului la integritate fizică prin intermediul dreptului la viață privată (art. 8)	261
§4. Obligațiile statului	262
§5. Obligația efectuării unei anchete efective	265
§6. Expulzarea sau extrădarea	266
§7. Problematika referitoare la proba tratamentelor interzise	268
Capitolul IV. Propuneri de lege ferenda privind dreptul la integritate fizică	272

Partea a IV-a. Dreptul la integritate psihică..... 275**Capitolul I. Identificarea și examinarea reglementărilor constituționale și legale – internaționale și interne – privind dreptul la integritate psihică..... 277**

Secțiunea 1. Identificarea și examinarea reglementărilor privind dreptul la integritate psihică în principalele instrumente juridice internaționale.....	277
§1. Declarația universală a drepturilor omului (10 decembrie 1948).....	277
§2. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale (Roma – 4 mai 1950).....	279
§3. Pactul Internațional privitor la drepturile civile și politice (1966).....	280
§4. Alte pacte și convenții internaționale.....	281
Secțiunea 2. Identificarea dispozițiilor constituționale străine privind dreptul la integritate psihică.....	285
Secțiunea 3. Identificarea dispozițiilor constituționale românești privind dreptul la integritate psihică.....	286
Secțiunea 4. Identificarea dispozițiilor penale și a celor din legi speciale românești privind dreptul la integritate psihică.....	289

Capitolul II. Examinarea doctrinei privitoare la dreptul la integritate psihică..... 295

Secțiunea 1. Conceptul de drept la integritate psihică în doctrina juridică străină.....	295
§1. Interzicerea torturii și a pedepselor sau tratamentelor crude, inumane sau degradante.....	296
§2. Identificarea victimelor atingerilor aduse integrității psihice.....	301
§3. Pedepse inumane sau degradante.....	302
§4. Obligațiile statului.....	304
§5. Protecția persoanelor ce suferă de tulburări psihice....	305
§6. Integritate psihică versus Demnitate.....	306
§7. Terorismul și atingerile aduse integrității psihice.....	310
Secțiunea 2. Conceptul de drept la integritate psihică în doctrina românească.....	312
Secțiunea 3. Reflectarea conceptului în constituții și legislații.....	314

Capitolul III. Examen teoretic al jurisprudenței privind dreptul la integritate psihică.....	317
Secțiunea 1. Jurisprudența instanțelor judecătorești românești	317
Secțiunea 2. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului	319
§1. Tortură	320
§2. Pedepse și tratamente inumane sau degradante	321
§3. Protecția deosebită a persoanelor care suferă de tulburări psihice	326
Capitolul IV. Propuneri de lege ferenda privind dreptul la integritate psihică.....	328
Bibliografie.....	331
Index alfabetic.....	339

Partea I
Considerații introductive

Capitolul I Precizări prealabile

Secțiunea 1. Interesul doctrinar și practic al demersului științific

§1. Interesul doctrinar

Viața, integritatea fizică și psihică au fost printre primele valori umane recunoscute și protejate la nivel global. **Istoria modernă a drepturilor omului** se poate spune că a început odată cu consacarea dreptului la viață, iar de atunci problemele legate de acest drept au fost dezbătute de nenumărate ori, din multiple puncte de vedere. La un moment dat, s-a pus întrebarea dacă se mai putea adăuga ceva nou. Toate acestea ne duc cu gândul la împărțirea clasică a drepturilor omului în trei generații și la întrebarea ce se pune uneori, dacă nu cumva drepturile din prima generație au căzut în desuetudine. Dacă nu cumva atâta cerneală s-a scurs pe acest subiect, iar aceste valori au fost într-atât proslăvite, încât orice amenințare la adresa lor a dispărut cu desăvârșire și, în consecință, și studiul acestora este desuet.

Și totuși, secolul trecut a pus omenirea față în față cu evoluția tehnologică și științifică, dând naștere la ceea ce am putea numi o veritabilă revoluție în domeniul drepturilor omului. Progresele științifice la care suntem martori în ultimele decenii sunt un exemplu clar al modului în care știința poate influența direct și într-un mod fundamental, existența omului. Știința vieții și tehnologia în general au repus în discuție criteriile de evaluare și de definire a însăși ființei umane, precum și a societății.

Atunci când încercăm să determinăm interesul doctrinar al unei cercetări științifice trebuie să ne reamintim care este **scopul doctrinei** și în mod special al doctrinei juridice. S-ar putea spune că acesta este de a analiza și de a determina instrumentele care mai târziu vor folosi practicianului și anume: noțiuni, proceduri, mecanisme juridice care să încadreze și să „disciplineze” o realitate socială. În aceste condiții doctrina va acorda atenție în aceeași măsură problemelor vechi, pentru

a se determina în ce măsură soluțiile propuse până în prezent mai sunt aplicabile noilor realități, precum și problemelor noi neabordate încă.

Preocupări legate de studiul protecției vieții, a integrității fizice și psihice precum și legiuiri în această materie datează de la începuturile civilizației umane. Tocmai de aceea este necesară o permanentă analiză și sintetizare a materialului doctrinar existent. Acest demers este indispensabil pentru evaluarea stadiului actual al societății, precum și pentru urmărirea evoluției sale. Rolul principal al doctrinei este de corelare a realităților sociale cu nivelul și modalitățile actuale de protecție a vieții, integrității fizice și psihice.

Juriștii întâmpină dificultăți deosebite în fața noilor situații care cer reglementare. Din moment ce dreptul este o „oglină” a societății într-un anumit stadiu al evoluției sale, nu este posibilă reglementarea unei probleme înainte de a cunoaște poziția membrilor societății. Doctrina este cea care va media între legiuitor și societate, informând ambele părți și contribuind cu propuneri concrete. Rolul doctrinei poate fi unul pedagogic, plasându-se în anticamera regulii de drept, deoarece o pregătește pe aceasta, ușurând conceperea și acceptarea acesteia. În același mod, ea intervine și pentru ajustarea și îmbunătățirea aplicării regulii de drept la cazuistica existentă.

Astfel, scopul doctrinei este și de a prevedea problemele viitoare cu care societatea se va confrunta, probleme care azi doar se întrezăresc a apărea, dar care vor fi puse în practică cât de curând. Tot mai multe cercetări științifice dau naștere unor noi speranțe pentru rasa umană dar în același timp inspiră teamă. Ceea ce înainte nu părea posibil acum devine pe zi ce trece realitate. Așa cum produsul imaginației unor autori ca Jules Verne a devenit realitate în secolul trecut, nu este exclus ca noile biotehnologii să permită conceperea unor hibrizi sau himere. În acest context, doctrina poate juca un rol important în informarea corectă a societății pentru a nu da naștere unor reacții premature și exagerate. Prin intermediul dezbaterii doctrinare, progresele științifice nu mai rămân apanajul exclusiv al oamenilor de știință, ci permit întregii societăți să decidă asupra viitorului său.

În concepția unor autori, **intervenția legiuitorului** trebuie să se bazeze pe un număr de **principii**, atunci **când reglementează protecția vieții, integrității fizice și psihice** a individului, mai ales atunci când este vorba despre științele despre viață. În primul rând, norma de drept trebuie să reflecte un consens atât la nivel național cât și internațional. Acolo unde o *opinio communis* nu este evidentă și nu este bazată pe date concrete despre cerințele societății și despre contro-

versele ce pot lua naștere, intervenția ar trebui amânată. Cel de-al doilea principiu este o consecință a primului și anume că intervenția trebuie să se facă gradual. În cel de-al treilea rând legiuitorul trebuie să țină seama de faptul că scopul nu este să stabilească o reglementare rigidă și cu caracter definitiv ci dimpotrivă trebuie să plece de la premisa că încă din momentul adoptării noii legislații, revizuirea ei este necesară. De aceea trebuie stabilite chiar strategii clare ale viitoarelor dezbateri și revizuri ale actelor normative pentru a se asigura în permanență o reglementare flexibilă și în concordanță cu evoluțiile recente.¹

În concluzie, viitoarea reglementare trebuie să fie flexibilă dar să fie în permanență ghidată de un număr de principii indispensabile pentru protecția demnității umane. Sistemul de reglementare trebuie să aibă în centru Constituția, conținând un mănunchi de astfel de principii ce vor governa legi subsecvente, reprezentând adevați sateliți ai celei din urmă. Rigiditatea, care este o caracteristică a Constituției noastre, va asigura stabilitatea necesară oricărei legislații în domeniul drepturilor omului, permițând însă, prin intermediul legilor subsecvente, intervenția promptă a legiuitorului în fața noilor evoluții în știință dar și în mentalitate.

În ceea ce privește **legislația ce va completa principiile consacrate constituțional**, trebuie analizat gradul de implicare al legiuitorului. În materia **bioeticii**, foarte puține state au ieșit în întâmpinarea noilor provocări, stabilind și un cadru legislativ. Acest nou domeniu redefinește rolul statului, deoarece nu mai este principalul violator al drepturilor omului. În schimb trebuie să își asume rolul de protector al individului și al societății în fața utilizărilor improprii ale descoperirilor științifice, în special în domeniul geneticii. Protecția trebuie să vizeze „generațiile viitoare”, ca rezultat al conștientizării caracterului ireversibil al anumitor atingeri aduse moștenirii genetice a omului. Pericolele nu mai privesc doar societatea sau individul, ci însăși specia umană.²

În cele mai multe cazuri, printre care se numără și România, legiuitorul s-a temut să intervină în această materie, iar acum ne confruntăm cu un veritabil vid legislativ. Instanțele nu pot însă refuza să se pronunțe, invocând inexistența normei juridice. Aceasta ar

¹ C. Casabona, *Biotechnology, Law and Bioethics – Comparative perspectives*, Bruylant, Bruxelles, 1999, p. 46.

² Idem, p. 47.

însemna denegare de dreptate. În final, acest vid juridic¹ și nesiguranța firească a judecătorului duc la decizii contradictorii sau imprecise. În ciuda încercărilor judecătorului de a suplini absența unei reglementări specifice, acesta nu poate suprima și insecuritatea juridică ce ia naștere. Această pasare a responsabilității din sfera politică în cea judecătorească poate însă să fie calificată drept „denegare de politică”. În tradiția sistemului de drept continental, judecătorul nu ar trebui să se afle în poziția de a se pronunța asupra unor probleme fundamentale, fără ca ele să fi fost supuse în prealabil dezbaterii democratice. În caz contrar, legitimitatea soluționării într-o manieră pretoriană a ceea ce ar fi trebuit soluționat politic, este pusă sub semnul întrebării.

§2. Interesul practic

Interesul practic al cercetării diferitelor aspecte ale protecției vieții, integrității fizice și psihice rezidă în necesitatea furnizării unor soluții legislative și instituționale problemelor cu care se confruntă societatea. Eforturile teoreticianului facilitează în cele din urmă atingerea scopurilor dreptului. Acestea sunt de a permite și de a garanta coexistența pașnică a elementelor societății și soluționarea conflictelor acolo unde acestea apar. În cele din urmă, dreptul este cel care proclamă dar și protejează valorile individuale și colective, fie că sunt deja recunoscute, fie că sunt noi și necesită identificare și calificare.²

Legiuitorul va identifica valorile societății de astăzi legate de viață, declarată „valoare supremă în rândul drepturilor omului pe plan internațional”³ și integritate fizică și psihică. Aceste valori, aparent ușor de reperat, se dovedesc extrem de greu de definit, delimitat și mai ales de reglementat. Chiar și în probleme considerate rezolvate, descoperim că dezbaterile a fost reluată, iar argumente care în trecut erau suficient de convingătoare, acum sunt puse într-o nouă lumină. Acesta este cazul unor teme clasice ca legitimitatea pedepsei cu moartea sau eutanasia activă. Cu atât mai mult este situația noilor realități ce sunt generic denumite **domeniul bioeticii**.

¹ A se vedea și Decizia nr. 418/18.07.2005 a Curții Constituționale asupra sesizării de neconstituționalitate a Legii privind sănătatea reproducerii și reproducerea umană asistată medical (M.Of. nr. 664 din 26 iulie 2005).

² C. Casabona, op. cit., 1999, p. 37.

³ C.E.D.O., Streletz, Kessler, Krenz c. Germania, 22 martie 2001.